

ЈУБИЛЕЈ

Божидар ШЕКУЛАРАЦ*

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ ЦРНЕ ГОРЕ - 60 година постојања и рада**

*Поштоване даме и господо,
уважене колегинице и колеге,
драги гости*

Данас, на овом високом мјесту, обиљежавамо 60. година постојања и рада Историјског института Црне Горе, најстарије научне установе у нашој земљи, једног од оснивача овога Универзитета и његове чланице од оснивања, а сада међу од 26 универзитетских јединица.

Ова престижна научна институција основана је 3. јула 1948. године Уредбом Владе Народне Републике Црне Горе као *Институт за проучавање историје црногорског народа* при Министарству просвјете, са сједиштем на Цетињу. Уредбу су (што није неважно) потписали тадашњи председник Владе Блажо Јовановић и министар просвјете Нико Павић.

Тим законским актом Институт је утемељен као аутономна научна установа, под непосредним надзором Министарства просвјете, а истовремено њоме су дефинисани његови основни задаци, рад и организација.

То је био велики догађај не само за црногорску науку, историографију посебно, него и за обнављање црногорске државности и националног индентитета. Црногорска историографија је добила установу чији задатак је био, и данас је, институционално, планско и континуирано проучавање прошлости Црне Горе у цјелини или по темама, сегментима и регионима.

* Аутор је научни савјетник и в.д. директор Историјског института Црне Горе.

** Говор одржан на свечаној академији поводом 60-годишњице постојања и рада Историјског института Црне Горе, Свечана сала Ректората Универзитета Црне Горе, Подгорица 1. VII 2008.

Требало је грађу прикупљати, изворе и сазнања акумулирати да би се полако склапао мозаик историјске истине о црногорској прошлости.

Десет година касније, 1958, Уредбом Извршног вијећа Народне скупштине Народне Републике Црне Горе његов статус је донекле редефинисан, име проширено, под називом *Историјски институт Народне Републике Црне Горе*, финансиран као самостална научна установа, са сједиштем у Титограду, данас Подгорици. Тада су јасно истакнути и одређени задаци, обавезе и одговорност Историјског института Црне Горе пред друштвом и науком.

То је значило и саздање матичне установе за црногорску историјску науку и историографију. Коначно су деценијама обездомљени црногорски историчари добили своје здање а обновљена црногорска држава у југословенској федералној заједници република и народа, тиме је подигла један од носећих стубова црногорског државног и националног пантеона.

Године 1992. искристалисан је адекватан назив ове институције – ***Историјски институт Црне Горе***.

Иако постоји само шездесет година, Историјски институт Црне Горе је својим постојањем и научно-истраживачким радом обухватио не само далека стољећа и ближе вијекове, десетљећа и године, него је за историчаре и друге по научном афинитету и истраживачком сензибилитету сродне научнике широм отворио двери црногорске прошлости, тако да њено расвјетљавање није више било случајна авантура него посао институционално планиран а професионално, стручно и научно осмишљен.

Уз све то паралелно су текла и теку прикривена или отворена својатања и посвајања црногорске историје, а нијесу престајали ни великодржавни ни великонационални апетити из ближег или даљег окружења, посезање не само за историјом и културном баштином него и за државним бићем и националним црногорским индентитетом. Али се надамо да су то нус-појаве и рецидиви времена које је минуло.

Истина, Историјски институт Црне Горе је прошао кроз бројна искушења и тешкоће. Међутим његови научни радници, доктори наука, магистри, асистенти и виши истраживачи, научни сарадници и савјетници, професори на Универзитету, за све те године које су „*појели скакавци*“, нијесу углавном подлегли притисцима ни политике ни идеологије, нити бројним другим изазовима.

Они су афирмисали аутономност науке и историјске истине. Зато је ова установа опстајала и опстала упркос *сцилама и харибдама* и стекла велику залогу за будућност, без обзира на њене повремене кудиоце, малициозне и великодушне душебрижнике који би да, наводно, брину о њеној судбини, ташто и кратковидо.

Историјски институт Црне Горе није никада био неважна и бескорисна установа, без осјећања јавне одговорности, нити је ишта чинио против Црне Горе.

Он је превасходно био заузет трагањем за научном, историјском истином о прошлости Црне Горе. Шездесет година постојања и научно-истраживачког рада свједоче о резултатима који се не могу прећутати нити омаловажити, све када би то неко и хтио.

У свом постојању и раду од оснивања до данас Историјски институт Црне Горе је прошао кроз више развојних периода и фаза.

У првом, “цетињском периоду“ Институт је имао мали број стално запослених сарадника. Тачније, није имао свој стални научни кадар (осим директора и једног асистента), па је научно-истраживачки рад организовао преко спољних сарадника.

Овај период је посебно обиљежило прикупљање и сабирање историјске грађе и других извора из југословенских и иностраних архива, од приватних лица итд. Прикупљен је и солидан књижни и архивски фонд из кога је настала Библиотека, која данас броји преко 50 000 јединица књига и периодике, као и око 550 фасцикли архивско-мемоарске грађе.

Тада је пажња посебно посвјећивана појединим питањима из историје Црне Горе.

Научни сарадници су у новопокренутом часопису *Историјски записи*, гласилу Историјског друштва Црне Горе публиковали своје радове и архивску грађу. Заједно са Историјским друштвом, Институт је објавио око 30 значајних књига. Први директор Историјског института био је истакнути научник *Нико С. Мартиновић* (1948-1949). Послије годину дана наслиједио га је *Јагош Јовановић* (1949 – 1957). Овај период се завршава са *Андрејом Лаиновићем* (1958). Сва тројица директора дали су значајан допринос утемељењу Историјског института, његовој организацији, научно-истраживачком раду, изучавању и објављивању извора, превођењу са страних језика, публиковању путописа и других текстова. Велики је њихов допринос обликовању Библиотеке са архивско-мемоарским фондом чија помоћ у научном раду је немјерљива. У овом периоду пристасала је прва генерација црногорских историчара.

Други, најдужи период у развоју Института се протеже од 1959. до 1992. године.

Након преласка Института у Титоград у његов састав ушао је Архив за историју радничког покрета и револуције (до тада у саставу ЦК СК ЦГ, а од 1992. у саставу Државног архива Црне Горе).

Почетком 60-тих Институт је примио неколико асистената и доктора наука. Тако је створено Институтово кадровско језгро. Од тада се тај стални научни кадар повећавао али не како и колико би требало.

Научно-истраживачка дјелатност се од тада реализује преко стално запосленог научног кадра и спољних сарадника.

Печат овоме периоду дали су директор др Димитрије Димо Вујовић (1959-1978) и одговорни уредник *Историјских записа* др Мирчета Ђуровић, али и неколико генерација црногорских историчара окупљених око Института.

У то вријеме посебна пажња била је посвећена организацији и унапређењу научног рада на Институту. Такође, овај период су својим радом у Институту или сарадњом са њим обиљежила највећа имена црногорске послјератне историографије. Стасале су неколике генерације црногорских историчара. Годину дана, од 1978. до 1979, вршилац дужности директора био је историчар и архивиста Славко Станишић.

Прошлост Црне Горе се у овом периоду изучавала преко тематских цјелина, учешћа на разним пројектима, на научним скуповима код нас и у иностранству. Тада је већ постојала могућност да се историчари усавршавају у иностранству, да се специјализују.

Институт је један од оснивача Универзитета 1974. и његова стална чланица.

Другу фазу у овом периоду представља рад Института послје 1979. до 1992. У томе интервалу Институтом је руководио проф. др Јован Р. Бојовић.

Пошто је наступило осипање кадрова због преласка његових сталних чланова у друге институције или одласка у пензију, приступило се кадровском подмлађивању, уз настојање да се формира мултидисциплинарни профил Института, што је било исправно одређење. У периоду 1980 – 1983. примљено је десет асистената који данас чине научни нуклеус Института. Истина, неки су отишли из установе, док су други, нови, дошли крајем исте деценије.

У овој фази научно-истраживачки рад Института темељио се на пројектима и темама на којима су радили стално запослени и спољни сарадници. Постигнути су значајни резултати. Одбрањено је више магистарских теза и докторских дисертација. Стално запослени су радили на 24 теме а спољни сарадници на 22. Од 1988. до 1991. рађено је на 9 крупних пројеката као и на 4 капиталне тематске збирке извора, те на више међународних пројеката: одржано је 18 научних скупова, неколико округлих столова, а развијана је сарадња са сродним установама код нас и у иностранству. За све то вријеме у оквиру Института излазили су и *Историјски записи* и афирмисали и ову научну установу и црногорску историографију. Поред *Историјских записа* који су гласило Института од 1953, Институт је у овом своје богате издавачке дјелатности објавио у периоду 1980 – 1991. преко 50 посебних издања.

У трећем периоду од 1992. до 2008. Институт се налазио у врло деликатним околностима које су диктирали друштвена и политичка превирања и кризе, распад земље, политички и идеолошки расколи, ратови у окружењу итд.

То је било вријеме у коме је чак покретана и иницијатива укидања Института или промјене његовог статуса. Као упоришна научна установа црногорске државе, индентитета и научно-објективног става он и данас одолијева разним настрадајима.

У овоме периоду Институтом су руководили : као в.д. директора проф. др Божидар Николић (1992 – 1994), директор проф. др Бранислав Ковачевић (1994 – 2001), в.д. проф. др Божидар Шекуларац (2001 – 2002), проф. др Ђорђе Борозан (2002 – 2007) и поново Божидар Шекуларац (2008) .

У овоме периоду је, такође, био изражен одлив кадрова из Института, али је примљено и неколико асистената од којих су поједини већ докторирали, а други су на путу да то учине.

Од самосталне научне установе Институт се трансформисао у универзитетску јединицу, тако да је и данас у саставу Универзитета Црне Горе.

Оно што карактерише шездесетогодишњи рад Историјског института Црне Горе јесу прије свега пројекти, као и магистарски и докторски радови, бројне студије, посебна издања и књиге на теме из политичке, дипломатске, привредне, економске, правне и културне прошлости Црне Горе.

Објављено је преко 150 посебних издања. Такође је важно публикавање тематских збирки, архивске грађе и извора. Посебно истичемо рад на неколико крупних пројеката.

У посљедњих 25 година рад Историјског института Црне Горе се одвијао преко два макро-пројекта, као дугорочна орјентација: 1. *Развитак друштва и државе у Црној Гори* и 2. *Црна Гора у међународним односима*.

У оквиру њих је реализовано неколико десетина тема, односно потпројеката.

У посљедњој деценији пажњу Института посебно заокупљају два пројекта од изузетног значаја и за науку и за државу: 1. *Вишетома историја Црне Горе*, 2. *Извори за историју Црне Горе*.

У оквиру првог пројекта који је започет мимо Института прије 38 година, иако је Институт био покретач идеје, тек прије неколико година пројекат је настављен књигом (*четвртом* у корпусу) академика Бранка Павићевића (1994). Заслуге за организовање Редакције за Историју Црне Горе припадају др Јовану Р. Бојовићу а нарочито проф. др. Брани-

славу Ковачевићу са сарадницима у Институту, док је до реализације дошло у вријеме проф. др. Ђорђа Борозана.

Други пројекат је обиљежен публикавањем средњовјековне грађе и извора у едицији *Monumenta Montenegrina*. У сарадњи са Министарством културе, спорта и медија до сада је, у првој серији, објављено 16 томова, које је приредио Војислав Д. Никчевић, сарадник Института изузетан познавалац средњег вијека. За покретање ове едиције заслужни су, прије свега, поред приређивача, ранији директор Института проф. др. Бранислав Ковачевић, министри Радојица Лубурић, Бранимир Поповић и Весна Килибарда министар за просвјету и науку Драган Кујовић и ректор Универзитета проф. др. Предраг Обрадовић. Свој удио у томе нећу да наглашавам.

Такође треба истаћи двотомни корпус грађе о уједињењу Црне Горе и Боке 1813 – 1814. који је, заједно са редакцијом и руководством Института, припремио др Милош Милошевић, као и петотомни корпус грађе *Законски споменици Црне Горе* који су приредили академик Бранко Павићевић и др Радослав Распоповић. Ту су и *Записи* и *Историјски записи* у којима су на 70 000 страница објављене бројне студије, расправе, чланци, огледи, прикази као и архивска грађа. Уредници *Историјских записа* били су угледни и афирмисани научници, чланови Института или његови спољни сарадници. Часопис *Историјски записи* је неко са правом назвао својеврсном „*вишетомној историјом Црне Горе*“. Ове године је урађена цјеловита библиографија *Записи и Историјских записа (1927 – 2007)* поводом осамдесетогодишњице излажења.

Уз све то Историјски институт Црне Горе је допринио развоју историографске мисли у Црној Гори.

За протеклих 60 година Историјски институт Црне Горе се истицао својим радом, резултатима, друштвеним ангажманом, афирмацијом научне мисли и научне истине о Црној Гори.

Он је несумљиво потврдио научну и друштвену оправданост свога оснивања и постојања. Часно је испунио своју велику научну и друштвену улогу.

Институт је успио да анимира и подстакне сакупљање интегралних знања о црногорској прошлости, па и да помјери границе досадашњих сазнања.

Поред бројних награда и одликовања које су добили научни радници Института, Институт је као научна установа одликован *Орденом заслуга за народ са сребрним зрацима*, а часопис „Историјски записи“ *Орденом заслуга за народ са златном звијездом*.

Историјски институт је свих ових година максимално био посвећен изучавању прошлости Црне Горе, од најстаријих времена до данас.

Историјски институт Црне Горе, 1991.

Он је направио систематски научни увид у црногорску повијесницу. Његови кадрови су одржали истраживачки и научни интегритет. Нијесу се повлачили у *кулу од слоноваче* и нијесу губили свој кредибилитет. Зато ни убудуће независност Историјског института Црне Горе не смије никако бити доведена у питање. А то ће бити осигурано ако као и досада буде у крилу Универзитета, у чије темеље је уградио и себе, као један од пет оснивача, као и своје резултате рада, на обострано задовољство и понос.

Ова свечаност и резултати установе чији јубилеј обиљежавамо показују колико је историјска наука везана за црногорско друштво и државу. Институт је свјестан свога значаја, мисије и одговорности без претенциозности да буде научна савјест друштва нити да се размеће накнадном памећу.

Између науке и политике брод ове установе је сигурно пловио држећи се начела објективности и критичког историјског метода, реконструишући слику прошлости онаквом *каква је она заиста била* а не каква би требала да буде.

С друге стране и вријеме које долази „као мајсторско решето“ чиниће да чиле и нестају неки стереотипи и предрасуде (али и посе-зања) у односу на црногорску прошлост и црногорску историографију и Историјски институт Црне Горе као матичну научну установу црногорске историјске науке и историчара који се баве повјесницом наше земље, како код нас тако и у свијету.

Зато као дугогодишњи члан Историјског института Црне Горе и сада, по други пут, као вршилац дужности директора, не скривам велики оптимизам који осјећам у погледу будућности ове установе, самосталне у свом раду, а велике у мисији ширења научне мисли и историјске истине. Њени резултати у току претходних шест деценија испуњавају ме нескривеном радошћу и поносом.

Све вас поздрављам а свим члановима Историјског института, како садашњим тако и ранијим који су овдје присутни, честитам овај велики јубилеј, уз жељу за личну срећу и професионалне успјехе у оквиру наше установе и Универзитета Црне Горе.

Хвала вам што сте својим присуством увеличали ову нашу заједничку свечаност !

	<h1>СЛУЖБЕНИ ЛИСТ</h1> <h2>НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЦРНЕ ГОРЕ</h2>	
	Уторак, 20 јула 1948 Цетиње	Годишња претплата 250, полугод. 125 дина Уредништво и администрација, Велова ул. 1. Телефон број 40 — Цетиње
*Службени лист излази три пута мјесечно. Зумира се по тарифама. — Одјел за тарифе. Број чековног рачуна 02-001419	Број 16	Година IV
<p style="text-align: center;">144</p> <p>На основу члана 18 Закона о истогодишњем плану развоја народне привреде Народне Републике Црне Горе у годинама 1947-1951 у свом члану 80 став 1 Устава НРЦГ, Влада Народне Републике Црне Горе, на предлог Министар просвјете, прописује</p> <p style="text-align: center;">УРЕДБУ о оснивању Института за проучавање историје црногорског народа</p> <p style="text-align: center;">Члан 1</p> <p>У научно-истраживачком циљу оснива се Институт за проучавање историје црногорског народа при Министарству просвјете са сједиштем у Цетињу.</p> <p>Институт је самостална установа под непосредним надзором Министра просвјете.</p> <p style="text-align: center;">Члан 2</p> <p>Основни задаци Института су:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да истражује грађу од историјско-научног значаја о свим догађајима из политичког, друштвеног, привредног и културног живота црногорског народа из најдаље прошлости до најновијег времена; • да све писмене радове, документа и споменике из то области прибира, сређује и испитује; • да све проучава правично примјеном научних метода ради ширења научне мисли, давање правилног суда и подизања научних кадрова. 		
<p style="text-align: center;">Члан 3</p> <p>Радам Института руководи директор, кога поставља Министар просвјете, у сагласности са Претсједником Владе.</p> <p>Ради постигнућа и извршења свог задатка Институт има потребан број стручног, научног и административног особља.</p> <p style="text-align: center;">Члан 4</p> <p>Институт има посебан предрачуни прихода и расхода, који улази у састав предрачуна прихода и расхода Министарства просвјете.</p> <p style="text-align: center;">Члан 5</p> <p>Ближе одредбе за извршење ове Уредбе као и одредбе о организацији и раду прописане Министар просвјете.</p> <p style="text-align: center;">Члан 6</p> <p>Ова Уредба ступа на снагу даном објављивања у „Службеном листу Народне Републике Црне Горе“.</p> <p style="text-align: center;">Цетиње, 3-VII-1948 године</p> <p style="text-align: center;">Претсједник Владе Народне Републике Црне Горе, Владо Јовановић, с. р.</p> <p style="text-align: center;">Министар просвјете, Нико Павић, с. р.</p>		

Факсимил Уредбе о оснивању Института за проучавање историје црногорског народа (Цетиње, 3. јул 1948)